

Lojze Budkovič

Spomini na Tolminski planinski bataljon

Aprila je minilo štirideset let, odkar me je na služenje vojaškega roka poklicala rajnka Jugoslavija. Ta državljanska dolžnost me je počakala do zaključka študija in okrevanja po posledicah alpinistične nesreče. Na zdravniškem pregledu pri dr. Žiliču v Radovljici sem bil potrjen, "sposoben za zunanjo službo", čeprav je bilo v kolenu še nekaj železja. Pregledu je čez nekaj mesecev sledil poziv na odhod v tolminsko vojašnico. Klicu domovine se je bilo treba odzvati. V tistih časih s tem ni bilo šale.

V Tolminski vojašnici sem postal pripadnik planinskega bataljona. V spremljevalnem vođu sem zadolžil konja Dorata, s katerim sva prenašala minomet kalibra 82 mm.

Ilustracija: Milan Plužarev

Prag vojašnice Simona Gregorčiča pod Tolminom sem prestopil v popoldanskih urah 12. 4. 1979. Za rampo vojašnice me je čakal nov svet, o katerem so mi nekaj povedali prijatelji, ki so to že odslužili. Civilno obleko sem zamenjal za vojaško, dobil ostalo opremo, novo frizuro, nove prijatelje in nastanitev v nekdanji avstro-ogrski vojašnici. Dodeljen sem bil spremljevalnemu vođu za merilca minometa kalibra 82 mm.

Z vso kramo sem nekoliko utrujen od popitega piva vstopil v spalnico novega doma. V velikem prostoru so bili ob notranji steni razvrščeni kovinski pogradi in lesene kasete za opremo. Preostala oprema je ostala v šotorskem krilu pod pogradom. Naporen dan me je hitro zazibal v spanec, ki so mu nekoliko nagajale ubrane melodije žabje svatbe iz močvirja pod vojašnico. Kmalu po našem prihodu so ga zasuli zaradi gradnje vojaškega športnega poligona.

Jutro je prišlo z budnico ob nenavadni uri. Prva pove-
lja so dala slutiti, da tu vladata red in disciplina. Večje
razočaranje je sledilo pod posteljo. Iz šotorskega kri-
la je noč odnesla del opreme svežega pripadnika pla-
ninskega bataljona. Na srečo se je težava rešila, da sem
lahko stopil v postroj enote. Tu sem prvič srečal pove-
ljujoče oficirje. Poveljnik bataljona je bil major Živko
Juroš, poveljnik čete kapetan Miša Marković - Pika-
vac, poveljnik voda pa starejši vodnik Ranko. Nekoliko
sem bi presenečen, da med oficirji ni bilo Slovencev.
Poveljevanje je potekalo v srbohrvaškem jeziku. Prvi
dan sem dobil še minomet in konja Dorata.

Po kosilu je bilo nekaj predaha, da sem lahko spoznal
sotrpine. Vod je sestavljala pestra podoba pripadni-
kov vseh jugoslovanskih republik. Oddelek dveh mi-
nometov je vodil desetar Vinko Gale iz Naklega. Vsa-
kemu minometu so bili dodeljeni trije vojaki. Imena
vseh se niso obdržala v glavi. Žal mi je, da nisem pi-
sal dnevnika, a sem slutil, da to ne bi bilo dobro, saj so
bile povsod oči in ušesa, ki bi lahko povzročile sitno-
sti. V vodu sta bila še dva Slovenca, mitraljezec Maks
Gale iz Virmaš in merilec Zdravko Sajovic iz Kranja.
Naslednji dan je prinesel nove obveznosti. Ob četrti
uri bujenje, odhod v hlev in skrb za konja, s katerim
sva se prvič srečala. Dorat je bil na srečo prijazen konj.
Ni povzročal problemov, po katerih so bili znani voja-
ški konji. Večkrat so poskrbeli za nevšečnosti z nepo-
slušnostjo. Mimogrede si lahko dobil neprijazen ugriz,
po svoji pameti so oddirjali do napajališča, nekatere je
bilo treba loviti po vojašnici. Posebna zgodba je bila
konjska oprema za nošnjo oborožitve. Vsaka enota je
opremo hranila v dodeljenem prostoru.

Tak je bil začetek usposabljanja v 345. planinski briga-
di, poimenovani po našem pesniku Francetu Prešer-
nu. Brigada je imela glavno komando in nekaj enot
v Kranju, bataljone pa v Bovcu, Tolminu, Bohinjski
Beli in Škofji Loki. Poveljnik brigade je bil polkovnik
Momčilo Marjanac, njegov namestnik pa podpolkov-
nik Špiro Niković.

Sledili so dnevi vojaškega drila in priprave na sveča-
no zaprisego. Jutranje vstajanje, predpisano posti-
ljanje pograda in urejanje kasete, hlev, vojaški trim,
zajtrk, postroj za dvig zastave in branje dnevne aktiv-
nosti enote, dopoldansko izobraževanje, kosilo, ka-
kšno pivo v kantini, popoldansko izobraževanje, ve-
čerja, obvezno gledanje poročil in nočni počitek so
bile osnovne aktivnosti. Spoznavali smo oborožitev in
vztrajno čistili orožje. Nekoliko več miru je bilo ob so-
botah in nedeljah. Ta čas je bil izkoriščen za urejanje
četnih prostorov. Obiskal sem znance po ostalih eno-
tah. V prvi četi je služil kot desetar gozdarski kolega
Silvo Repinc iz Kamenj v bohinjski dolini, v alpskem
vodu alpinista Franc Langerholc - Cac iz Škofje Loke
in Stanko Mihev s Koroške.

20. 4. 1979 se je bataljon postrojil in dali smo častno
zaprisego, da bomo branili domovino, bratstvo in
enotnost naših narodov in ... V trajen spomin je vsak
vojak dobil posebno listino. Na svečanosti so bili lahko
prisotni tudi starši, prijatelji in šolska mladina. Zbralo

se je veliko funkcionarjev takratnih občinskih struk-
tur in družbenopolitičnih organizacij s Tolminskega.
Za nagrado smo lahko šli prvič v Tolmin. Tako smo
postali pravi vojaki.

Med prvim mesecem služenja smo se udeležili pogoz-
dovanja velike poseke v pobočju pod Rutom. S prislu-
ženim denarjem je četa kupila televizor. Naše izobra-
ževanje in urjenje se je prepletalo s stalno nevarnostjo
in budnostjo pred napadom pakta NATO. Pripravlje-
nost se je preizkušala z nočnimi alarmi, ko je bataljon
moral zasesti bojne položaje. Takrat so se odvijala raz-
na presenečenja, še večja pa, ko je bilo treba s pomoč-
niki poskrbeti za minomet, s katerim smo šli v hlev z
namenom, da ga naložimo na Dorata. Če si zamujal,
na odrejenem mestu ni bilo več sedla za oborožitev.
Po vseh prostorih si iskal tisto, kar je bilo trenutno na
razpolago, in reševal težave, na katere v pravem *brat-
stvu in edinstvu* nisi računal. V poletnih mesecih je po-
tekala obnova mejnih kamnov. Pri tem delu je sode-
loval alpski vod skupaj z našimi "sovražniki" – alpini.
Začuden smo nekega deževnega dne opazili prihod
italijanskega terenskega vozila. Naložili so tudi naše
vojake in glede na slabo vreme odpeljali v neko zako-
tno gostilno.

Večkrat smo imeli bataljonske postroje z različnimi
nameni, ko je poveljnik Juroš obhodil vse vojake in s
hitrim vizualnim pregledom ugotovil pomanjkljivosti.
Živko Juroš (1942–2018) je bil človek na mestu, v njem
je bilo skrito veliko dobrote. Znal je prisluhniti vojaku
in njegovim težavam. Tudi mene je doletela, ko sem
si s popoldanskim pobegom iz vojašnice na Bohinj-
ski Beli domov v Bohinjsko Bistrico prislužil raport.
Ker si nisem upal vprašati mrkega zastavnika Bobana
za obisk domačih, sem pobegnil skozi luknjo v ogra-
ji z upanjem, da bom ostal neodkrit. Naslednje jutro
sem se zgodaj vrnil. Strogi Boban je bil o mojem gre-
hu že obveščen in po vrnitvi v Tolmin je bilo treba h
komandantu. S cmokom v grlu sem stopil v pisarno
in pričakoval ploho. Živko pa me je mirno vprašal, za-
kaj povzročam težave. Odkrito sem mu povedal, da se

*Skupinska slika
na vrhu Male
Mojstrovke
Arhiv Lojzeta
Budkoviča*

Tone Karničar in Damir
Košta v Hornovi smeri
Arhiv Lojzeta
Budkoviča

nisem mogel upreti klicu domačega kraja. Nujno pa bi za stensko vajo potreboval svoje *lojtrce*. Možakar se je le nasmehnil in raport je bil zaključen.

V celotnem ciklusu izobraževanja sem kot alpinist pogrešal aktivnosti v gorskem svetu. Nekaj tega so prinesle četne vaje nad izviro Tolminke. Prvi dan smo z vso opremo odkorakali v Polog do melišča pod Kuntarjem, ki se začne nad hudourniško pregrado. Na tej vaji smo preizkusili bojno moč in natančnost minometov. Granate so zadevale postavljene dnevne in nočne cilje. Lahko bi se končalo tragično. Moj pomočnik v vlogi polnilca, Šumadinec Rakić, se je ob spustu granate z glavo preveč približal cevi minometa. Na srečo sem to opazil in ga porinil od cevi, sicer danes ne bi pisal spominov. Med vajami nas je presenetila prava gorska nevihta. Močan nalive je zalil melišče in provizične šotore. Narasel hudournik je preprečil varen umik iz hude ure. Po kakšni uri pa je narava poskrbela za prijaznejšo podobo. Konji so prinesli hrano in veselje se je naselilo na naše obraze.

Po četnih vajah me je čakala vesela novica, da greva s Tonetom Karničarjem v Tamar kot inštruktorja na alpinistični tečaj. Vsako leto je JLA potrebovala določeno število oficirjev z opravljenim tečajem. Poleg oficirjev planinske brigade so tečaj obiskovali še oficirji planinske pehote iz Delnic in Plevlje. Običajno so se pridružili padalci iz Niša. Tako smo se v Kranju septembra zbrali vodja tečaja kapetan Zdenko Kranjc, alpinista iz vojašnice na Bohinjski Beli Franc Pepovnik - Aco iz Šentjurja in Ingo Robič iz Martuljka, iz kranjske vojašnice alpinist Damir Košta iz hrvaške Reke in

midva iz Tolmina. Tam nas je pričakal civilni inštruktor Peter Markič (AO Kranj). Skupaj smo šli po alpinistično opremo v bogato založena skladišča. Oprema je bila nerabljena in za tiste čase vrhunska. Pretežno Stubajjeva iz Avstrije. Vse smo naložili v pinzgauer (vojaško terensko vozilo) in odpeljali v Tamar. Nastanili smo se v takrat še dobro ohranjeni graničarski kavrali ob planinskem domu.

Kmalu so prišli udeleženci tečaja, za katere bomo poskrbeli, da bodo tečaj uspešno zaključili. Tečaj je potekal v dobrih vremenskih pogojih. Tečajniki so bili po večini dobro pripravljene. Izpeljali smo program alpinistike in mu dodali še vojaške veščine. Opravili smo nekaj solidnih vzponov v ostenjih Mojstrovke, Jalovca in Ponc. Na koncu tečaja je bil izpit pred komisijo. Kandidati so pokazali primerno znanje. Vodji gre zahvala, da je tečaj ostal vsem udeležencem v lepem spominu, nekaterim je odpustil tudi pobeg v Hornovo smer v času odsotnosti. Spustil nas je domov na zasluženi konec tedna in nam priskrbel dnevnice, s katerimi smo poračunali hrano v domu.

Kmalu po vrnitvi v Tolmin so prišle na vrsto bataljonske vaje. Te naj bi potekale v strogi tajnosti, pod budnim nadzorom inšpekcije iz generalštaba. Datum pa nam je prišel na ušesa. Zvečer pred alarmom smo oblečeni in obuti polegali po pogradih. Sredi noči je alarm dvignil bataljon z nerazumljivo hitrostjo. Inšpektor pred vrati naše spalnice je presenečen, z odprtimi usti spremljal dogajanje. Vse je potekalo kot po maslu. Bataljon je pričel z maršem proti Šentviški gori in vsem pod Poreznom. Lepa jesen je poskrbela za obilno letino sadja in orehov. Domačini so nas prijazno sprejeli z domačim žganjem. Kmalu so se pojavile težave, saj so nekateri s to dobroto pretiravali in ogrozili uspeh vaje. Pa smo jo nekako zvozili. Pohod smo zaključili na železniški postaji v Škofji Loki. Z vso opremo nas je vlak odpeljal v Suho krajino na armadno vajo. Razne scenarije v vlogi rdečih ali *plavih* smo preizkušali v okolici Ambrusa in Hinj. Zaradi neznanega terena in neposlušnosti radijskih postaj je naš vod zgubil stik s četo. Popolnoma zgubljeni smo se, ne vedoč da v pravem trenutku, pojavili na pravem mestu in dali ognjeno podporo četi. Armadna vaja je bila uspešno izvedena. Po tej vaji smo postali stara vojska. V Tolmin je prihajala nova generacija nabornikov. Stari vojaki smo prevzemali nove dolžnosti, nekateri so odšli v druge enote. S Petrom Zdravjem sva dobila zadolžitev v vojaškem klubu. Delo je bilo zanimivo. Veliko smo sodelovali z lokalno skupnostjo. Skupaj s PD Tolmin smo v Domu JLA pripravili dobro obiskano predavanje o uspešnem vzponu naše odprave na Everest in dokumentarno razstavo o soški fronti. V klubu je bila tudi spominska soba. Drugi del služenja vojske je tako mineval brez pretiranih obveznosti. Klub je bil odličen prostor za srečanja Slovencev. Včasih je kakšen kamehrad prinesel steklenico domačega žganja. Brez težav se ga je dalo skriti med knjižne police. Nekega jutra je v knjižnico prišel poveljnik Juroš. Brez vprašanja je začel brskati po knjižnih policah, a na srečo ni našel ničesar.

Prišla je zima. Prostore se je ogrevalo s pečmi na premog. Dobava premoga je iz neznanih vzrokov zamujala. Nekaj mrzlih noči smo premraženi preživeli pod dvema dekama. Ker kuriva ni bilo, se je iskalo začasno rešitev. Za graničarsko vojašnico so bile pod napuščem zložene lesene kasete. Nadomestile so jih nove, železne. Čudežno so v večernih urah pričele izginjati. Nekaj dni je bilo v naših spalnicah prijetno toplo, ko je poveljnik graničarjev zagnal vik in krik. Na srečo je pripeljani premog rešil zagato.

Ob sobotnih in nedeljskih izhodih vojakov v Tolmin je bilo živahno po bifejih, gostilnah in v hotelu Krn. Alkohol je občasno povzročil razne prepire in fizične obračune. Napetosti so skušale miriti patrolje vojakov v spremstvu dežurnega oficirja. Vroče je bilo predvsem med Črnogorci in Albanci. Iz nesoglasij se je videlo, da je *bratstvo in edinstvo* že močno načeto.

Včasih se je izhod podaljšal tudi s pobegom domov. V četi smo imeli ob taki priložnosti žalostno zgodbo. Domov na Brezje je pobegnil vodnik – stažist, v Tolmin pa se je vračal z zadnjim vlakom. Ponoči je proti vojašnici pešoč ob robu ceste. Ker v tistih časih pešec ni bil označen s kresničko, ga je do smrti zbil voznik osebnega avtomobila. Dogodku je sledila obsežna preiskava in poostren režim v vojašnici. Spomnim se še dveh žalostnih dogodkov. Na strelišču Podljudin si je naš stražar v obupu vzel življenje. Skoraj mesec dni so v četi žalosten dogodek prikrivali. Prav tako je nekega dopoldneva bataljon dvignil alarm, saj naj bi bil na stražarskem mestu napaden vojak. Vsi smo šli v akcijo za neznanim storilcem. Kmalu pa je bilo iskanje ustavljeno, ugotovili so, da se je vojak obstrelil sam.

Nekega jutra smo od stražarjev pri vhodu v vojašnico dobili novico, da je ponoči mimo korakal v popolni opremi bovški bataljon. To nas je izredno začudilo, ker niso bile napovedane aktivnosti. Hitro se je razvedelo,

da je bil premeščen na Kosovo, kjer so se začele težave, ki so čez nekaj let pripeljale do razpada Jugoslavije. Konec decembra smo nekateri odšli v vojašnico na Pokljuko. Tam smo prevzeli vlogo žičničarjev, drugi učili smučanja vojake, oficirje in njihove družinske člane. Vojašnica je bila odeta v zimsko podobo. Velika količina snega je poskrbela, da smo bili nekaj dni odrezani od sveta. Pritisnil je še mraz, smrtni sovražnik vojaškega kamiona, in nastopile so težave z vžigom. Baterija je po nekaj neuspešnih poskusih odpovedala. Sledilo je naporno porivanje na vrh klanca in vžiganje kamiona ob spuščanju ceste v Rudno dolino. Obilno sneženje je povzročalo tudi težave z električno energijo. Večkrat se je bilo treba vzpeti po trasi daljnovođa in ugotoviti vzrok.

Februarja 1980 je zdravje povzročilo težave našemu vrhovnemu poveljniku, maršalu Titu. Premeščen je bil v ljubljanski klinični center. Povečala se je bojna pripravljenost vojske, vsa oprema je bila na kamionih. Dnevno se je nenapovedano preverjalo številčno stanje bataljona. Oficirji so zaskrbljeni ostajali v vojašnici, omejeni so bili izhodi. Črno na belem nam je bilo povedano, da bo treba izpolnjevati povelja, sicer je preti la grožnja z vojnim sodiščem. Nelagoden občutek ob mislih, kaj nas čaka. Takrat sem se odločil, da v nujnem primeru ne bom uperil orožja v ljudi. V primeru intervencije bi v primernem trenutku zapustil enoto in se kot pripadnik zelenega kadra umaknil v Bohinj. Na srečo se je situacija umirila. Začele so se celo priprave na zimsko armadno prvenstvo. Prireditev je bila v Bovcu in na Kaninu. Bivali smo v skoraj prazni bovški vojašnici. Tekaški in strelski del je potekal po skromni snežni odeji v Čezsoči, veleslalom pa na Kaninu. Smučanje s takratno vojaško opremo je zahtevalo previdnost in prilagajeno tehniko. Prost dan smo nekateri izkoristili za zimski vzpon na Rombon. V času armadnega

Trening hoje po vrvni ograji
Arhiv Lojzeta Budkoviča

prvenstva smo na Kaninu posneli prve kadre filma o zimski vojaški alpinistiki. Snemanje je potekalo v produkciji Zastava filma iz Beograda. Kaj je iz tega nastalo, pa mi do današnjih dni še ni uspelo izvedeti.

Po vrnitvi v vojašnico smo zaskrbljeni spremljali novice o maršalu. Nekaj se je šušljalo, da bo treba podaljšati vojaški rok. V tem nepredvidljivem ozračju so minevali moji zadnji dnevi v planinskem bataljonu. Kamen negotovosti se je odvalil 12. 4. 1980, ko sem dočkal odpustnico in zapustil vojašnico.

S planinsko brigado sem se posredno ponovno srečal še leta 1991. Po osamosvojitvi je prišlo do vojaške intervencije, z naloženimi gozdarskimi kamioni smo po nalogu Teritorialne obrambe blokirali cestne mostove v Soteski in cesto pred Bledom. Na ta način bi ovirali premik bataljona iz vojašnice na Bohinjski Beli. Vse aktivnosti so se na srečo zaradi modrosti zadnjega poveljnika brigade polkovnika Živka Juroša zaključile brez prelivanja krvi. Nekaj strahu je krajnom Bohinjske Bele povzročil le poveljnik vojašnice na Bohinjski Beli, ki je grozil z razstrelitvijo vojaškega transporta na železniški postaji.

Moji spomini na planinsko brigado so napisani z željo, da se ohrani njeno izročilo. Bila je edina planinska brigada nekdanje Jugoslavije, v kateri je služilo veliko slovenskih planincev, alpinistov in smučarjev. V njej je poveljevalo nekaj prepoznavnih slovenskih oficirjev (Tauber, Pišljar, Lušina, Jernejc, Tušar). V samostojni Sloveniji je planinska enota ostala samo še v obnovljeni vojašnici na Bohinjski Beli. Trenutno je tam številčno osiromašen 132. gorski polk. Slovenska vojska bi morala skrbeti, da gorska enota ne živetari, saj končno v Poljčah domuje Center odličnosti za gorsko bojevanje. Duh stare brigade pa med veterani živi pod okriljem Združenja vojaških gornikov Slovenije (ZVGS). Nekdanji pripadniki ste vabljeni, da se nam pridružite. Vse o združenju si lahko preberete na spletni strani. Trenutno nas je nekaj nad tristo in smo aktivni v domačem in mednarodnem okolju. Duh brigade in spomini po propadu Jugoslavije živijo na Facebooku z naslovom 345. PLANINSKA BRIGADA, kjer veterani opisujejo spomine na služenje v njenih enotah in iščejo stike s soborci. ●

NAŠI SODELAUCI

Milan Plužarev, ilustrator

Kaj ste po izobrazbi in s čim se preživljate (oz. kaj bi najraje počeli za preživljanje)?

Po izobrazbi sem univerzitetni dipl. oblikovalec vizualnih komunikacij. Risanje je na prvem mestu, risanje in slikanje – pred oblikovanjem. Za preživljanje počnem prav to, rišem in slikam. V stari Ljubljani imam slikarski atelje, v katerem si prizadevam poleg redne službe narediti čim več slik v tradicionalni tehniki akvarela, akrila in olja. Prevladujejo vedute ljubljanskih ulic, videz tega mestnega predela je res hvaležna kulisa. Sicer pa me zanimajo vse likovne zvrsti in tehnike.

Kaj najraje počnete v prostem času?

Slikam in rišem. Če človek najde smisel in veselje v svojem delu, je njegov poklic hkrati tudi konjiček in obratno. Ne potrebuje nobenih dodatnih izzivov.

Kakšna je vaša povezava z gorami?

Z gorami bolj slaba. Bolj z gozdovi, predvsem hoja po gozdu s psom. Sicer pa bi se z veseljem podal tudi v gore, s kom izkušenejšim. Včasih, ko preberem dobro zgodbo, ki jo opremim z ilustracijo, se tudi sam nekoliko vživim v dogajanje in ga po svoje začutim kot slikar.

Vaš moto v življenju je?

Ustvarjaj zdaj, spal boš kasneje.

Kako ste začeli sodelovati s *Planinskim vestnikom*?

Sodelovati smo začeli pred leti, po naključju. Dušan Škodič je povpraševal po ilustracijah na agenciji Umer, za katero sem delal kot pogodbeni ilustrator. Zdelo se mu je, da bi lahko s svojim slogom ilustriranja prispeval dodano vrednost k vsebini revije, saj včasih zgolj besedilo ne more v popolnosti

pričarati zgodbe oziroma tega, kar je avtor občutil. Če gre za neko posebno ali izredno doživetje, je tudi nemogoče, da bi avtor posnel fotografije. Tedaj si lahko pomagamo le z ilustracijo, ki zaokroži pisano pripoved.

Zakaj radi sodelujete s *Planinskim vestnikom*?

Zaradi Dušana in njegovih pisanih zgodb, s katerimi se mi je odprl nov pogled na naravo, ki je prej sploh nisem poznal (rojen sem bil v Vojvodini). Po njegovih opisih sem pripravljaval ilustracije za razne zgodovinske in doživljajske zgodbe, za katere ni bilo na voljo nobenih fotografij. Dobil sem natančna navodila, s katerimi me je naročnik usmerjal do zelenega cilja. Včasih sva tudi večkrat popravljala skico, preden sem dobil zeleno luč za barvno finalizacijo, vendar mi to sploh ni bilo težko. Tudi sam kot slikar občasno potrebujem drugačno témo, s katero malce presekam rutino in se spotoma še česa naučim. Na podoben način sem ilustriral knjigo zgodovinskih zgodb za Planinsko založbo, naslednjo imamo že v pripravi. Dušan je podobno kot jaz velik zanesenjak, kar mi daje dodaten razlog in motivacijo za sodelovanje z vašo revijo. ●